

Správa o vedeckovýskumnej činnosti sekcie detskej reči

(v rámci projektu Centra excelentnosti Dovybavenie a rozšírenie lingvokulturologického a prekladateľsko-tlmočnického centra na Filozofickej fakulte Prešovskej univerzity v Prešove za rok 2010)

Daniela Slančová, Filozofická fakulta PU, slandan@unipo.sk

1. Úvod

Na výskum detskej reči časť lingvistickej obce na Slovensku ešte stále nazerá s viac alebo menej skrývaným dešpektom. Čiastočne je to preto, že lingvistický výskum rečového vývinu v raných štádiách bol v slovenských podmienkach takmer úplne neznámy. Existovali ojedinelé štúdie, zväčša dialektologického charakteru, prípadne štúdie, ktoré boli viac impresiami ako výsledkami seriózneho výskumného snaženia. Všetky ostatné poznatky pochádzali zo zahraničných, zväčša českých, zdrojov, príp. sa nekriticky preberali z výsledkov výskumu v anglofónnej oblasti. Nazeranie na vývin detskej reči ako lingvistický problém je však úplne iný v ďalekom i blízkom zahraničí. Ako súčasť psycholingvistiky, pragmalingvistiky, sociolingvistiky, resp. ako samostatný vedný odbor, pedolingvistika, je vývin detskej reči široko rozvinutou vedeckou disciplínou so stovkami monografií a tisíckami štúdií vychádzajúcimi v špecializovaných vedeckých časopisoch. Tento výskum sa ukazuje ako veľmi dôležitý tak z lingvistického (okrem spomínaných disciplín je to predovšetkým kognitívna lingvistika), ale svojou interdisciplinarnosťou prináša cenné poznatky medicíny, psychológii, sociológii a je dôležitý aj z etnokultúrneho hľadiska. Navyše, má veľmi silný aplikačný potenciál v logopedickej teórii aj praxi.

2. Bilancia

Je preto potešujúce, že sa v rámci projektu *Dovybavenie a rozšírenie lingvokulturologického a prekladateľsko-tlmočnického centra na Filozofickej fakulte Prešovskej univerzity* našlo miesto aj pre tento výskum, o to viac, že pracovníčky sekcie detskej reči stáli pri zakladaní a etablovaní tohto smeru lingvistického bádania, ktoré sa na Slovensku začalo zhruba pred desiatimi rokmi. V rámci sekcie detskej reči pracujú tieto pracovníčky:

prof. PhDr. Daniela Slančová, CSc., (Inštitút slovakistiky, všeobecnej jazykovedy a masmediálnych štúdií FF PU), koordinátorka aktivity

doc. PaedDr. Jana Kesselová, CSc., (Inštitút slovakistiky, všeobecnej jazykovedy a masmediálnych štúdií FF PU), odborná pracovníčka aktivity

Mgr. Stanislava Zajacová, PhD., (Inštitút slovakistiky, všeobecnej jazykovedy a masmediálnych štúdií FF PU), odborná pracovníčka aktivity

Mgr. Svetlana Kapalková, PhD., (Katedra logopédie, Pedagogická fakulta Univerzity Komenského v Bratislave), odborná pracovníčka aktivity.

V rámci sekcie detskej reči sa uvedené pracovníčky v r. 2010 sústredili na riešenie nasledujúcich vedeckovýskumných úloh:

- Dopracovanie štandardizácie noriem vývinu komunikačných schopností detí vo veku 8 – 36 mesiacov (1750 detí), prvých svojho druhu pre deti hovoriace po slovensky. V rámci tejto úlohy, ktorá nadväzovala na výskumnú úlohu projektu APVV-0044-06 *Verbálne a neverbálne správanie slovensky hovoriacich detí v raných štádiách vývinu ako východisko vytvorenia skríningového testu vývinu komunikačného správania*, bola publikovaná monografia:

KAPALKOVÁ, S. – SLANČOVÁ, D. – BÓNOVÁ, I. – KESSELOVÁ, J. – MIKULAJOVÁ, M.: *Hodnotenie komunikačných schopností detí v ranom veku (s testami a normami)*. Bratislava: Slovenská asociácia logopédov 2010. 110 s.

Následne autorky usporiadali workshop:

KAPALKOVÁ, S. – SLANČOVÁ, D. – BÓNOVÁ, I. – KESSELOVÁ, J. – MIKULAJOVÁ, M. – ZAJACOVÁ, S.: *Workshop. II. Test komunikačného správania TEKOS*. XII. Medzinárodná logopedická konferencia. Štrbské Pleso 14. – 16. októbra 2010,

- Materiál, ktorý sa získal pri predchádzajúcom výskume a ktorý slúžil na štandardizáciu testov komunikačného správania TEKOS I a TEKOS II, je taký bohatý, že bude nevyhnutné ho vedecky spracovať a okrem iného porovnať s existujúcimi výsledkami doteraz analyzovaných longitudinálnych záznamov detskej reči. V tomto roku sa začalo aj s touto úlohou. Výsledkom boli vystúpenia na konferenciách:
  - a) KAPALKOVÁ, S. – SLANČOVÁ, D. – KESSELOVÁ, J. – BÓNOVÁ, I. – MIKULAJOVÁ, M. – ZAJACOVÁ, S.: *Vývin gramatiky v detskej reči na základe priemernej dĺžky výpovede*. Vidy jazyka a jazykovedy. Venované životnému jubileu doc. PhDr. Miloslavy Sokolovej, CSc. Prešov 20. – 21. 5. 2010.
  - b) KAPALKOVÁ, S. – KESSELOVÁ, J. – SLANČOVÁ, D. – ZAJACOVÁ, S.: *Sociokultúrna a jazyková podmienenosť tvorby testu komunikačného správania dieťaťa raného veku*. Prezentácia. Vedecká konferencia Jazyk – médiá – text. Filozofická fakulta Prešovskej univerzity v Prešove. 5. 11. 2010.

V domácich vedeckých časopisoch boli publikované nasledujúce príspevky:

KAPALKOVÁ, S. – SLANČOVÁ, D.: *Vývin komunikačných schopností dieťaťa v ranom veku z hľadiska dvoch metodologických prístupov*. Jazyk a kultúra, 1, číslo 1. Dostupné na http://www.ff.unipo.sk/jak/kapalkova_slancova.pdf

KAPALKOVÁ, S. – LACIKOVÁ, H. – SLANČOVÁ, D. – HELBICH, M.: *Test komunikačného správania TEKOS I: Gestá a slová – nový nástroj na hodnotenie komunikačnej schopnosti detí v ranom veku*. Psychológia a patopsychológia dieťaťa, 45, 2010, č. 1, s. 46 – 62.

V rámci riešenia úloh CE sú pracovníčky sekcie Detská reč zapojené do viacerých medzinárodných výskumov:

1. COST Action 33 *Crosslinguistically Robust Stages of Children's Linguistic Performance*. Projekt sa skončil 31. 1. 2010 (D. Slančová a S. Kapalková pracovali ako členky riadiaceho výboru a riešiteľky v rámci pracovných skupín WG 3 a WG 5)
2. COST Action IS0804 *Language Impairment in a Multilingual Society: Linguistic Patterns and the Road to Assessment* (2009 – 2013). Ako členky riadiaceho výboru a riešiteľky pracovných skupín WG 2 a WG 3 pracujú D. Slančová a S. Kapalková, ako riešiteľka pracovnej skupiny WG 3 pracuje S. Zajacová. Tento výskumný projekt je primárne zameraný na výskum bilingvizmu vo vzťahu k nešpecifickým poruchám rečového vývinu.

COST, spolu s programom EUREKA a rámcovými programami Európskej únie, sa pokladá za jeden z troch pilierov jednotných európskych výskumných iniciatív (porov. http://www.cost.esf.org/about_cost). Ide teda o prestížne európske projekty, v ktorých na úrovni členov výkonného výboru môžu z jednotlivých krajín EÚ pôsobiť len dvaja zástupcovia.

Výstupmi tejto úlohy v r. 2010 boli:

- a) prezentácia KAPALKOVÁ, S. – SLANČOVÁ, D.: *How to get information about bilingual children – Slovak on-line CDI data*. May 26 – 28, 2010. Second MC and WGs Meeting. Newcastle, Spojené kráľovstvo, 26 – 28. 5. 2010
  - b) poster KAPALKOVÁ, S. – SLANČOVÁ, D.: *Vocabulary and grammar of Slovak monolingual and bilingual children – a comparative study based on Slovak CDI (TEKOS II) data*. COST Action IS0804 Third MC and WGs meeting. Larnaca, Cyprus 27. – 29. 10. 2010.
3. International Network on Communicative Development Inventories. Neformálna vedecká schéma, do ktorej sú pracovníčky sekcie detskej reči zapojené prostredníctvom S. Kapalkovej a D. Slančovej. Momentálne sa táto medzinárodná sieť zameriava na výskum naratív v detskej reči. Výstupom v r. 2010 bola prezentácia:
- a) SLANČOVÁ, D. – KAPALKOVÁ, S.: *Parental questionnaires for narratives*. The third European network meeting on Communicative development inventories. Dubrovnik, Chorvátsko 13. 5. – 15. 5. 2010.

S. Kapalková a D. Slančová prijali pozvanie organizátorov Letnej školy lingvistiky Karlovej univerzity v Prahe, ktorá sa konala v Dačiciach, a predniesli na nej prednášku:

KAPALKOVÁ, S. – SLANČOVÁ, D.: *Východiská tvorby slovenskej verzie CDI (TEKOS I a TEKOS II)*. Letní škola Lingvistiky (Karlova univerzita). Dačice, Česká republika. 20. 8. 2010.

Okrem toho v r. 2010 boli publikované 2 štúdie v zahraničí:

KESSELOVÁ, J.: *Priestor a čas v ranej ontogenéze detí*. In: *Užívání a prožívání jazyka*. K 90. narodeninám Františka Daneše. Editorky S. Čmejrková – J. Hoffmannová – E. Havlová. Praha: Karolinum 2010, s. 467 – 471.

SLANČOVÁ, D. – KAPALKOVÁ, S.: *Pragmatické funkcie a spôsoby ich realizácie a reflexie v ranom období vývinu detskej reči*. In: *Užívání a prožívání jazyka*. K 90. narodeninám Františka Daneše. Editorky S. Čmejrková – J. Hoffmannová – E. Havlová. Praha: Karolinum 2010, s. 461 – 466.

Štúdia: KESSELOVÁ, JANA – KAPALKOVÁ, SVETLANA, 2009: *Výskum reči detí – východisko slovenskej verzie testu CDI*. In: *Kvalitativní přístup a metody ve vědách o člověku. VIII*. Vybrané aspekty teorie a praxe. Eds. Šucha, M. – Charvát, M. – Řehan, V. Olomouc: Univerzita Palackého, s. 279 – 287.

bola v roku 2010 akceptovaná spoločnosťou Thomson Reuters na indexáciu v databáze Web of science.

Hoci sú výstupy vedeckého snaženia tejto sekcie prezentované v niektorých prípadoch len niektorými zástupkyňami, v ich pozadí je neustále prítomné výskumné úsilie celého kolektívu. Sekcia detskej reči je totiž v rámci CE II takou sekciou, ktorá je výrazne založená na tímovej práci. Ocenením vedeckovýskumnej práce pracovníčok sekcie detskej reči je akceptácia troch príspevkov, v ktorých sú S. Kapalková a D. Slančová spoluautorkami, v rámci sympózií na vrcholné svetové stretnutie Medzinárodnej asociácie pre výskum detskej reči IASCL 12th International Congress for the Study of Child Language v júli 2011

v Montreale (na výsledok veľmi prísneho recenzného konania v rámci toho istého podujatia čaká posterová prezentácia všetkých štyroch pracovníčok).

V rámci tejto pracovnej skupiny, ako monografický publikačný výstup bola v r. 2010 publikovaná dizertačná práca PhDr. Zuzany Ondráčkovej, PhD.:

ONDŘÁČKOVÁ, Z.: *Komparatívny výskum detskej lexiky*. Prešov: Prešovská univerzita v Prešove 2010. 249 s.

Dokument je umiestnený na www stránke Univerzitnej knižnice PU

<http://www.pulib.sk/elpub2/FF/Ondrackova1/index.html>

V r. 2010 boli obhájené 2 dizertačné práce s tematikou detskej reči (v oboch prípadoch bola školiteľkou D. Slančová):

Mgr. Petra Harčariková: *Vývin naratívnych textových štruktúr v ranej ontogenéze reči*. Prešov: Filozofická fakulta Prešovskej univerzity v Prešove 2010. (september 2010)

Mgr. Marcela Chabová: *Vývin lexiky v detskej reči* Prešov: Filozofická fakulta Prešovskej univerzity v Prešove 2010. (september 2010)

V súčasnosti vedú dve školiteľky tri doktorandky, ktorých témou dizertačnej práce je detská reč:

Mgr. Jana Sokolová: *Syntax v detskej reči z vývinového hľadiska* (školiteľka: D. Slančová)

PhDr. Alexandra Brestovičová: *Reč orientovaná na dieťa v raných štádiách vývinu* (školiteľka: D. Slančová)

Mgr. Andrea Štefancová: *Morfologické kategórie v ranej ontogenéze reči* (školiteľka: J. Kesselová)

V r. 2010 bolo na danú tému obhájených 7 diplomových prác (vedúce prác: D. Slančová, J. Kesselová, S. Zajacová). V súčasnosti sa na danú tému vedie 13 záverečných prác a pripravujú sa 3 rigorózne práce.

3. Perspektívy

Výskum v nasledujúcom období pôsobenia CE II bude spočívať v nasledujúcich úlohách:

- spracúvanie materiálu získaného pri štandardizácii testov TEKOS I a TEKOS II (aj v medzikultúrnych a medzijazykových kontextoch);
- pokračovanie v modelovaní vývinu detskej reči založenom na longitudinálnom výskume
- výskum osvojovania si registrov u detí ako výraz vývinovej sociolingvistiky
- výskum vývinu naratív v detskej reči (aj v interkultúrnom a medzijazykovom kontexte)

Výskum detskej reči je časovo veľmi náročným typom výskumu, v ktorom výsledky neprichádzajú ihneď, ale len po veľmi trpezlivej „čiernej“ práci empirického charakteru. Je takmer nemožné robiť ho na individuálnej báze a bez náležitého materiálneho vybavenia. Preto je nevyhnutná spolupráca s viacerými pracoviskami, na ktorých pôsobí tých málo ľudí, ktorí sa touto problematikou na Slovensku zaoberajú. Predovšetkým ide o Katedru logopédie na Pedagogickej fakulte UK v Bratislave, ale napr. aj Kabinet výskumu detskej reči a literatúry na Pedagogickej fakulte Prešovskej univerzity. Pracovníčky sekcie detskej reči by sa v budúcom roku chceli uchádzať o výskumný grant z domácich grantových schém.

Prešovská univerzita v Prešove sa prirodzene vyprofilovala ako centrum lingvisticky orientovaného výskumu detskej reči a má predpoklady na to, aby si túto vedeckú pozíciu udržala. Pravda, ako to ostatne konštatovala aj *Analýza udržateľnosti*

Lingvokulturologického a prekladateľsko-tlmočnického centra excelentnosti na Prešovskej univerzite v Prešove (2010, s. 36), bolo by potrebné, aby v rámci univerzity pôsobili výskumní pracovníci, ktorí by sa venovali len výskumu v tejto oblasti. Všetky štyri pracovníčky sekcie detskej reči sú totiž maximálne vyťažené tak v pedagogickej činnosti, v manažérskej práci v rámci akademického života univerzity, ako aj v iných výskumných projektoch. Sekcia má vytypované mladé študentky doktorandského štúdia v externej forme, ktoré by na túto prácu boli veľmi vhodné.

„Tento článok bol vytvorený realizáciou projektu *Dovybavenie a rozšírenie lingvokulturologického a prekladateľsko-tlmočnického centra*, na základe podpory operačného programu Výskum a vývoj financovaného z Európskeho fondu regionálneho rozvoja.“